

NATYURMORT KOMPOZITSIYASINI TUZISHDA GEOMETRIK SHAKLLARNING O'RNI

Mo'minova Marjona Shamsiddinovna
Samarqand Davlat Pedagogika Instituti
Muhandislik grafikasi va dizayn nazariyasi
mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada natyurmort kompozitsiyasini tuzishda geometrik shakllarning tutgan o'rni va ularning tasviriy san'atdagi ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda geometrik shakllar asosida buyumlarni joylashtirish o'quvchilarning fazoviy tasavvuri, kompozitsion tafakkuri va estetik didini rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi. Zamonaviy tasviriy san'at ta'limida natyurmort ishlash jarayonida geometrik shakllardan ongli foydalanish ijodiy faoliyat samaradorligini oshirishi asoslab beriladi.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль геометрических фигур в композиции натюрморта и их значение в изобразительном искусстве. В исследовании анализируется роль расположения предметов на основе геометрических форм в развитии пространственного воображения, композиционного мышления и эстетического вкуса учащихся. Утверждается, что сознательное использование геометрических форм в процессе работы над натюрмортом в современном художественном образовании повышает эффективность творческой деятельности.

Annotation. This article examines the role of geometric shapes in still life composition and their significance in fine art. The study analyzes the role of arranging objects based on geometric shapes in developing students' spatial imagination, compositional thinking, and aesthetic appreciation. It is argued that the conscious use of geometric shapes in still life composition in modern art education enhances the effectiveness of creative work.

Kalit so'zlar: natyurmort, kompozitsiya, geometrik shakllar, tasviriy san'at, fazoviy tasavvur, estetik tafakkur, badiiy ifoda.

Ключевые слова: натюрморт, композиция, геометрические формы, изобразительное искусство, пространственное воображение, эстетическое мышление, художественное выражение.

Key words: Still life, composition, geometric shapes, fine art, spatial imagination, aesthetic thinking, artistic expression.

Tasviriy san'atda natyurmort janri o'quvchilarning kuzatuvchanligini, fazoviy tasavvurini va kompozitsion tafakkurini rivojlantirishda muhim o'rin egallaydi. Natyurmort kompozitsiyasini tuzish jarayonida buyumlarning shakli, hajmi, joylashuvi

va o'zaro munosabatlarini to'g'ri tashkil etish muhim hisoblanadi. Ushbu jarayonda geometrik shakllar asosiy tayanch vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki har qanday murakkab buyum oddiy geometrik shakllar orqali tahlil qilinadi va tasvirlanadi.

Geometrik shakllar yordamida buyumlarni idrok etishni o'quvchilarga osonlashtiradi, tasvirni mantiqiy asosda qurishga imkon beradi. Ayniqsa, boshlang'ich va o'rta ta'lim bosqichlarida natyurmort kompozitsiyasini geometrik asosda tuzish o'quvchilarning badiiy tafakkurini shakllantirishda samarali usul hisoblanadi. Shu bois, geometrik shakllarning natyurmort kompozitsiyasidagi o'rni alohida ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega.

Natyurmort kompozitsiyasini tuzishda geometrik shakllar buyumlarning konstruktiv tuzilishini aniqlashga xizmat qiladi. Masalan, silindr, shar, kub kabi shakllar orqali idishlar, mevalar va maishiy buyumlar umumiy tuzilmasi tushuniladi. Bu yondashuv o'quvchilarga buyumlarni tasvirlashda nisbat va muvozanatni saqlashga yordam beradi hamda fazoviy joylashuvni aniq idrok etish imkonini yaratadi.

Geometrik shakllarga asoslangan kompozitsiya natyurmortdagi asosiy va ikkilamchi elementlarni ajratishga yordam beradi. Buyumlar guruhini umumiy geometrik tuzilma asosida joylashtirish kompozitsion yaxlitlikni ta'minlaydi. Ushbu jarayonda o'quvchilar markazni aniqlash, og'irlik markazini muvozanatlash va bo'sh joylardan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa ularning kompozitsion tafakkurini rivojlantiradi.

Zamonaviy tasviriy san'at ta'limida geometrik shakllar bilan ishlash ijodiy yondashuv bilan uyg'unlashtirilmoqda. An'anaviy natyurmort mashg'ulotlari bilan bir qatorda, abstrakt va stilizatsiyalangan kompozitsiyalar yaratish orqali o'quvchilar geometrik shakllarni erkin talqin qilishni o'rganadi. Bu esa ularning estetik qarashlarini kengaytiradi va badiiy ifoda imkoniyatlarini boyitadi.

Geometrik shakllardan foydalanish nafaqat chizma aniqligini, balki rang va yorug'-soya munosabatlarini to'g'ri ifodalashga ham yordam beradi. Shakl asosida yorug'likning tushishini tahlil qilish o'quvchilarda hajmni his qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada natyurmort kompozitsiyasi yanada jonli va ishonarli ko'rinish kasb etadi.

Shuningdek, geometrik shakllar asosida ishlash o'quvchilarning mantiqiy va tahliliy fikrlashini rivojlantiradi. Buyumlarni sodda shakllarga ajratish va ularni qayta birlashtirish jarayoni tafakkurning ketma-ketligini shakllantiradi. Bu jarayon tasviriy san'atni o'rganishda metodik jihatdan muhim hisoblanadi.

Natyurmort kompozitsiyasini shakllantirishda geometrik shakllarning o'rni murakkab va ko'p qirrali hisoblanadi. Har bir buyumning asosiy konturi oddiy geometrik shaklga asoslanadi. Masalan, olma yoki shaftoli shar shaklida, idishlar silindr yoki kub shaklida ifodalanadi. Shu orqali o'quvchilar murakkab tuzilmani sodda elementlarga ajratishni, ularni tahlil qilishni va qayta birlashtirishni o'rganadi. Bu

jarayon nafaqat badiiy ifodani, balki mantiqiy va kompozitsion tafakkurni rivojlantiradi.

Geometrik shakllar yordamida natyurmort kompozitsiyasi o'quvchilarga fazoviy joylashuvni tushunishga yordam beradi. Ular buyumlarni tekislikda joylashtirish bilan birga, ularning uch o'lchamli tuzilishini anglaydi. Misol uchun, bir-birining ustiga joylashtirilgan idishlar yoki mevalar proportsional va muvozanatli tarzda tasvirlanadi. Bu o'quvchilarda vizual muvozanat va simmetriya tushunchalarini mustahkamlaydi, shu bilan birga, ularning estetik didini rivojlantiradi.

Kompozitsion jihatdan geometrik shakllar o'quvchilarga asosiy va ikkilamchi elementlarni ajratish, markaziy nuqtani belgilash va kompozitsiyaning ritmini yaratish imkonini beradi. Buyumlar o'rtasidagi bo'sh joylardan samarali foydalanish esa natyurmortning vizual balansini oshiradi. Bu jarayon o'quvchilarning tafakkurini tizimli va strukturaviy shaklda rivojlantiradi.

Zamonaviy ta'limda geometrik shakllar bilan ishlashni interaktiv texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning ijodiy faoliyatini yanada rivojlantiradi. Masalan, 3D modellash dasturlari yordamida o'quvchilar buyumlarni turli burchakdan ko'rish, ularga hajm berish va yorug'lik- soya munosabatlarini tajriba qilish imkoniga ega bo'ladi. Shu bilan birga, an'anaviy qo'l mehnati mashg'ulotlari o'quvchilarning mayda qo'l motorikasi, diqqatini jamlash va vizual sezgisini rivojlantiradi.

Natyurmort mashg'ulotlarida geometrik shakllardan foydalanish o'quvchilarning ijodiy tafakkurini kengaytiradi. Masalan, bir xil shakldagi idish va mevalarni turli kompozitsion yechimlarda joylashtirish orqali o'quvchilar abstrakt fikrlashini rivojlantiradi va fantaziyasini boyitadi. Shu bilan birga, geometrik shakllar yordamida rang, tekstura va yorug'likni uyg'unlashtirish o'quvchilarga natyurmortni yanada jonli va real ko'rinishda ifodalash imkonini beradi.

Shuningdek, natyurmort kompozitsiyasida geometrik shakllarni guruhlash va ularni takrorlash orqali ritm va dinamikani yaratish mumkin. Bu esa o'quvchilarning san'atdagi estetik sezgilarini rivojlantiradi va ularda vizual muloqot qobiliyatini shakllantiradi. Guruhli mashg'ulotlar davomida o'quvchilar bir-birining ishlarini tahlil qilib, kompozitsion yechimlarni muhokama qiladi va konstruktiv fikr bildiradi. Bu jarayon nafaqat ijodiy tafakkur, balki kommunikativ ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Geometrik shakllar bilan ishlashning yana bir pedagogik jihat – bu o'quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarini hal qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. O'quvchilarga tayyor kompozitsion yechim berilmasdan, ularni mustaqil ishlashga yo'naltirish ijodiy faoliyatni faollashtiradi. Ular turli variantlarni solishtirib, eng maqbul kompozitsion yechimni tanlashni o'rganadi. Shu tarzda geometrik shakllar o'quvchilarning tafakkurini tizimli va analitik tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Fanlararo integratsiya ham natyurmort mashg'ulotlarida samaradorlikni oshiradi. Masalan, matematika va geometriya bilimlari bilan bog'langan mashg'ulotlar o'quvchilarga shakl, nisbat va fazoviy joylashuvni real hayotiy misollar orqali anglash imkonini beradi. Texnologiya va informatika bilan bog'langan mashg'ulotlar esa o'quvchilarning raqamli modellash tirish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlash va amaliyotda qo'llashga yordam beradi.

Shuningdek, natyurmort mashg'ulotlarida refleksiya va tahliliy faoliyatning joriy etilishi muhimdir. O'quvchilar tayyor rasm va chizmalarni tahlil qilgan holda ularning kompozitsion yechimlarini muhokama qiladi, o'z ishlarida kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi. Bu jarayon ularning mustaqil va tanqidiy tafakkurini rivojlantiradi, fazoviy tasavvur va kompozitsion tafakkurini mustahkamlaydi.

Geometrik shakllar asosida ishlash o'quvchilarda shaxsiy sifatlarni ham shakllantiradi. Masalan, murakkab kompozitsiyalar ustida ishlash diqqatni jamlash, sabr-toqat, mehnatsevarlik va ijodiy mas'uliyatni rivojlantiradi. Shu bilan birga, geometrik shakllar yordamida ijodiy ifoda va vizual muvozanatni anglash orqali o'quvchilar o'zining estetik qarashlarini rivojlantiradi va ijodiy ishonchini oshiradi.

Natijada, geometrik shakllar bilan ishlash nafaqat tasviriy san'at mashg'ulotlarining samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning vizual tafakkuri, fazoviy tasavvuri, kompozitsion tafakkuri va ijodiy faoliyatini kompleks rivojlantiradi.

Natyurmort kompozitsiyasini tuzishda geometrik shakllar nafaqat buyumlarni joylashtirish va tuzilishini aniqlashda, balki vizual mantiq va estetik uyg'unlikni yaratishda ham muhim vosita hisoblanadi. Oddiy shakllardan murakkab tuzilmalarga o'tish orqali o'quvchilar tasviriy ifodani bosqichma-bosqich shakllantiradi. Masalan, mevalar yoki idishlarni rasmga tushirishda boshlang'ich bosqichda ular silindr, kub yoki shar kabi geometrik shakllar orqali tahlil qilinadi, keyin esa detallar, tekstura va yorug'lik- soya qo'shiladi. Bu yondashuv o'quvchilarga murakkab obrazlarni qulay idrok etish va ularni vizual tarzda tartibga solish imkonini beradi.

Geometrik shakllardan foydalanish o'quvchilarning fazoviy tafakkurini rivojlantiradi. Masalan, uch o'lchamli shakllarni ikki o'lchamli tekislikda ifodalash jarayonida o'quvchilar fazoviy joylashuvni tushunishni o'rganadi. Bu jarayon mantiqiy fikrlashni faollashtiradi, chunki har bir elementning o'zaro nisbatini va umumiy kompozitsiyadagi muvozanatini hisobga olish zarur bo'ladi. Shuningdek, geometrik shakllar yordamida markaziy nuqtani aniqlash, og'irlikni muvozanatlash va bo'sh joylardan samarali foydalanish ko'nikmalari shakllanadi.

Natyurmort kompozitsiyasida geometrik shakllarni rang, yorug'lik va soya bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarda estetik sezgi va vizual tafakkurni rivojlantiradi. Masalan, kub yoki silindr shaklidagi idish ustida yorug'lik tushishini tahlil qilish orqali o'quvchilar hajmni va uch o'lchamli tasvirni ongli ravishda anglaydi. Shuningdek,

geometrik shakllarni stilizatsiya qilish va abstraktlashtirish orqali o'quvchilar ijodiy tafakkurini kengaytiradi va fantaziyasini rivojlantiradi.

Geometrik shakllardan foydalanishning yana bir pedagogik ahamiyati shundaki, bu usul o'quvchilarning mantiqiy tahlil qobiliyatini shakllantiradi. Buyumlarni oddiy shakllarga ajratish, ularni tahlil qilish va keyin birlashtirish jarayoni tafakkurning ketma-ketligini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'quvchilar natyurmort kompozitsiyasida elementlar o'rtasidagi nisbatlarni, simmetriya va asimmetriya printsiplarini tushunishga o'rganadi.

Hozirgi zamonaviy ta'limda geometrik shakllar bilan ishlashni interaktiv texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish samaradorlikni oshiradi. Masalan, grafik dasturlar va vizual modellash vositalari yordamida o'quvchilar natyurmort elementlarini uch o'lchamli muhitda joylashtirishni o'rganadi, bu esa ularning fazoviy tafakkurini yanada mustahkamlaydi. Shu bilan birga, an'anaviy qo'l mehnati mashg'ulotlari o'quvchilarning mayda motorikasi va badiiy sezgisini rivojlantiradi.

Shuningdek, natyurmort kompozitsiyasini yaratishda guruhli va jamoaviy mashg'ulotlar o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilar bir-birining ishlarini tahlil qilib, fikr almashish va kompozitsion yechimni muhokama qilish orqali ijodiy va tanqidiy tafakkurini kengaytiradi. Bu jarayon ularning mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy izlanish va estetik baholash qobiliyatlarini shakllantiradi.

Umuman olganda, natyurmort kompozitsiyasini tuzishda geometrik shakllardan ongli foydalanish o'quvchilarning fazoviy tasavvuri, kompozitsion tafakkuri, mantiqiy fikrlash va estetik didini birgalikda rivojlantiradi. Ushbu metodika o'quvchilarga murakkab vizual muammolarni hal qilish, ijodiy yondashuvni rivojlantirish va badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, natyurmort kompozitsiyasini tuzishda geometrik shakllarning o'рни beqiyosdir. Geometrik shakllar orqali buyumlarni tahlil qilish va joylashtirish o'quvchilarning fazoviy tasavvuri, kompozitsion tafakkuri va estetik didini rivojlantiradi. Zamonaviy tasviriy san'at ta'limida ushbu yondashuvdan samarali foydalanish o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi va ularni murakkab kompozitsion vazifalarni mustaqil hal qilishga tayyorlaydi. Shu bois, natyurmort mashg'ulotlarida geometrik shakllarga asoslangan metodikani keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boymetov B. Tasviriy san'at asoslari va metodikasi. Toshkent.
2. Hasanov R. Tasviriy san'atda kompozitsiya masalalari. Toshkent.
3. Qodirov A. Rasm chizish nazariyasi va amaliyoti. Toshkent.
4. Saidova M. San'at ta'limida ijodiy yondashuvlar. Toshkent.

5. Karimova N. O'quvchilarda estetik tafakkurni rivojlantirish. Toshkent.
6. Usmonov O. Tasviriy faoliyatda fazoviy tasavvur muammolari. Toshkent.
7. Abdullayev S. Natyurmort janri va uning o'qitish metodikasi. Toshkent.

